

Om nogle Fredninger i et jysk Provsti og andetsteds

Provst J. Exner

Som Følge af den svigtende Fredningslovning og ud fra triste Oplevelser, sendte jeg den 17. Maj 1941 en Skrivelse til Kirkeministeriet med følgende Forslag: »Var det mon ikke muligt, at der blev lagt Servitut paa de omkring Kirkerne nærmest liggende Grunde, saa der kun kunde bygges paa dem efter Forhandling med de kirkelige Myndigheder, Fredningsnævnet og den kgl. Bygningsinspektør. Store Værdier, som nu er truet, kunde derved blive reddet«.

Denne Skrivelse blev fra Kirkeministeriet videresendt til Statsministeriet, hvorunder Fredningslovgivningen sorterer, og Juni 1943 blev der nedsat et *Udvalg til Overvejelse af Foranstaltninger til Værn mod skæmmende Bebyggelse ved Kirker og Kirkegaarde* med Departementschef Andreas Møller, Statsministeriet, som Formand. Den anden Verdenskrig og Forholdene siden da har for en stor Del bevirket, at Udvalget er blevet hindret i sit Arbejde, og alt imens har Udviklingen gaaet sin triste Gang, og endnu flere Kirker har faaet deres Omgivelser ødelagt ved en skæmmende og udsigtsødelæggende Bebyggelse.

For i mit eget Provsti at standse denne sørgelige Udvikling og værne om Kirkenes Omgivelser følte jeg mig derfor nødsaget til Januar 1947 at starte min egen Aktion. Maalet var ved en venlig og frivillig Overenskomst med de forskellige Lodsejere, der havde Jord op til Kirkerne, at faa dem til at gaa med paa, at der paa deres Jord blev tinglyst en Fredningsdeklaration af større eller mindre Omfang, saaledes at Kirken og Kirkegaarden blev værnet mod en skæmmende og nærgaaende Bebyggelse samt udsigtsødelæggende Beplantning. Og det var endvidere mit Maal, at de forskellige Lodsejere skulde gaa med til den ønskede Fredning uden noget som helst Erstatningskrav.

For at faa Fredningsmyndighedernes

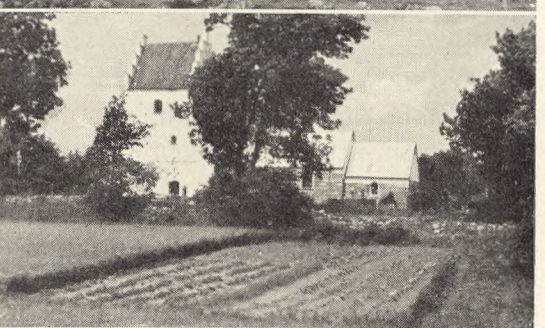
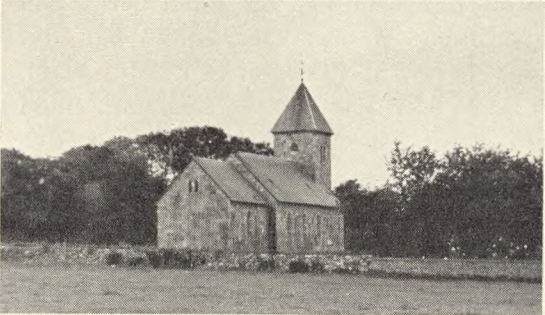
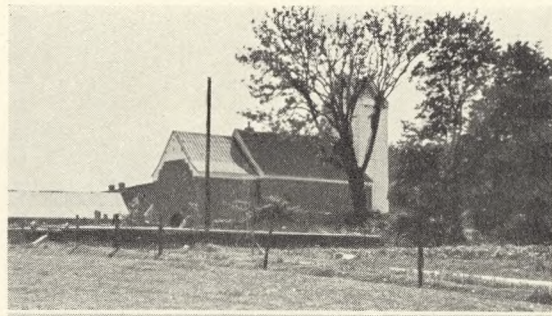
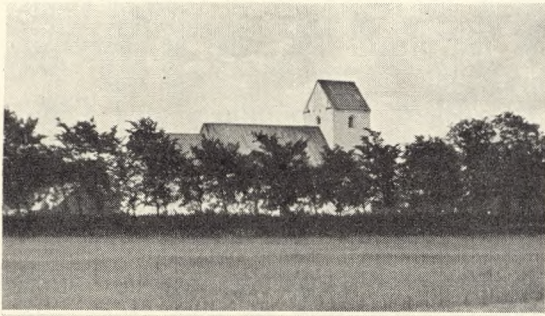
Hjælp og Bistand til min Aktion henvendte jeg mig til Formanden for Randers Amts Naturfredningsnævn, Hr. Dommer Riis, Grenaa, der med stor Interesse omgaaende erklærede sig villig til at tage Del i mit Arbejde og yde mig al mulig Hjælp og juridisk Bistand som Fredningsdommer. Ligeledes havde jeg sikret mig, at Aarhus Stiftsovrighed vilde støtte mine Bestræbelser. Og saa tog vi fat paa følgende Maade:

1. Dommeren og jeg foretog i Fællesskab en Tur til samtlige Kirker i Provstiet. I Forvejen havde jeg bedt Sognepræsterne om at give Møde ved Kirkerne, naar vi kom, saa vi overfor Præsterne nærmere kunde gøre Rede for Fredningsplanen i dens Enkeltheder og tillige knytte dem til os som vore nærmeste Medarbejdere. Og alle blev de meget interesserede i Planen. Ved at køre fra Morgen til Aften naaede vi rundt til Provstiets 31 middelalderlige Landsbykirker og 2 Købstadskirker i Løbet af 2 Dage.

2. Dommer Riis lod derefter trykke et Skema med forskellige Spørgsmaal, som blev udsendt til Sognepræsterne, og som de skulde udfylde efter at have forelagt Fredningsplanen for de Lodsejere, hvis Arealer man ønskede fredet i større eller mindre Omfang.

3. Efter at have modtaget og gennemgaaet Skemaerne, lagde Dommeren og jeg saa vore Besøg til Rette hos de forskellige Grundejere for ved nærmere Forhandling med dem at faa deres Samtykke til Fredningen. Vi besøgte først dem, som Sognepræsterne havde meddelt var forstaaende overfor Tanken om Fredning. Derefter tog vi til de Lodsejere, om hvem det skønnes, at de muligvis ikke var saa interesserede i en Fredning. Nogle private forudgaaende Forhandlinger med Lodsejerne viste sig at være af stor Betydning, og de

Fra Nørhald-Gerlev-
Onsild herreders
provsti.

Venstre spalte:

Fig. 186. Råsted.

Fig. 187. Øster-Tørslev.

Fig. 188. Sem.

Fig. 189. Vester-Tørslev

Fig. 190. Hoornum.

Højre spalte:

Fig. 191. Kastbjerg.

Fig. 192. Dalbyneder.

Fig. 193. Glenstrup.

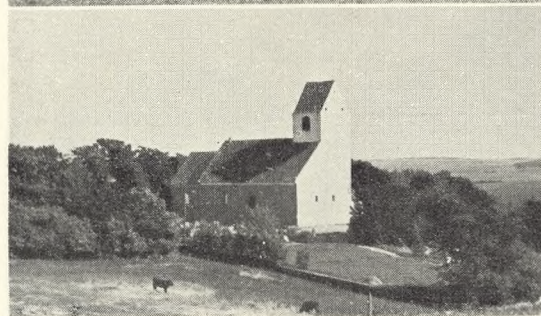
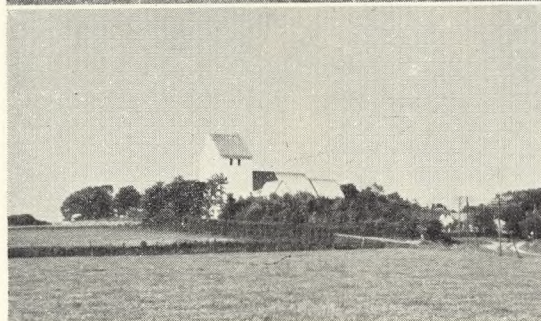
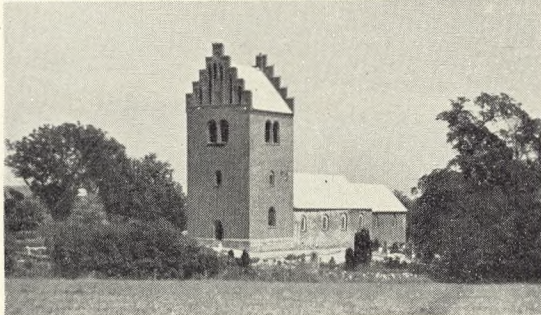
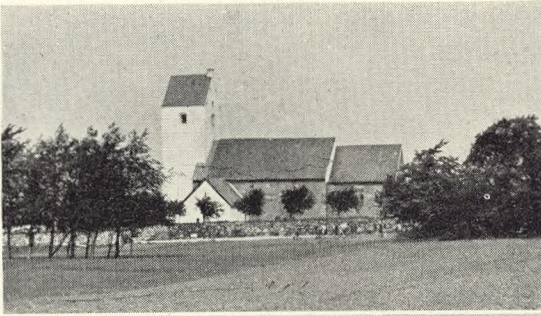
Fig. 194. Kovsted.

Fig. 195. Falstev.

Fra Nørhald-Gerlev-
Onsild herreders
provsti.

Fig. 196. Vindblæs.
Fig. 197. Udbyneder.
Fig. 198. Enslev.
Fig. 199. Hald.
Fig. 200. Hem.

sparede selvsagt ogsaa en optaget Dommer for megen Tid, naar et væsentligt Forarbejde var blevet gjort af mig.

De nævnte Forhandlinger med Lodsejerne var en stor Oplevelse, idet saa at sige alle i Forhandlingens Løb tilsidst gav deres Samtykke til større eller mindre Fredninger, og — hvad der i denne Forbindelse er det meget værdifulde — man gjorde det velvilligt og uden Krav paa Erstatning. Af stor Betydning har det ogsaa været, at Lodsejerne har forstaaet, at man ikke kom for at forhandle med dem »fra oven og nedad« eller for at øve »Pres« paa dem, men at man kom for at bede dem være Medarbejdere paa en god Sags Løsning af stor kulturel og kirkelig Betydning. For Sagens heldige Udfald var det ogsaa ofte af Betydning, at man i Samtalens Løb kunde meddele, at den og den Gaardejer allerede uden Betænkning havde givet sit Samtykke til en Fredning af sin Jord. Ved vore Forhandlinger var Stedets Sognepræst som Regel altid med, og baade hans Forarbejde i Sagen med de første indledende Forhandlinger saavel som hans Deltagelse i de sidste afgørende Samtaler viste sig ofte at være af Betydning.

4. Naar Lodsejerne havde givet deres Samtykke til Fredningen, blev Sagen indført i Fredningsvæsnets Protokol og underskrevet af de i Forhandlingen deltagende Parter, hvorefter Dommeren sørgede for, at den nødvendige Tinglysning fandt Sted som en Heftelse paa Lodsejers Skøde — og selvfølgelig uden nogen som helst Udgift for Ejeren.

Paa denne Maade er det indtil nu lykkedes at faa gennemført 41 Fredninger uden Erstatningskrav ved 27 af Provstiets 31 middelalderlige Landsbykirker.

De gennemførte Fredninger kan deles i 3 Grupper:

1. *Fredninger af større Arealer.* Dette er søgt gennemført, hvor det gjaldt at værne om Kirkens smukke og frie Beliggenhed i Landskabet. Ved disse Fredninger gælder

det om trods alt at vise et vist Maadehold i sine Ønsker, idet det jo heller ikke kan være Formaalet at isolere Kirken for meget fra den øvrige Bebyggelse. Fredninger af denne Art er gennemført ved 11 af Provstiets Kirker, men det siger sig selv, at ikke alle Arealer er lige store.

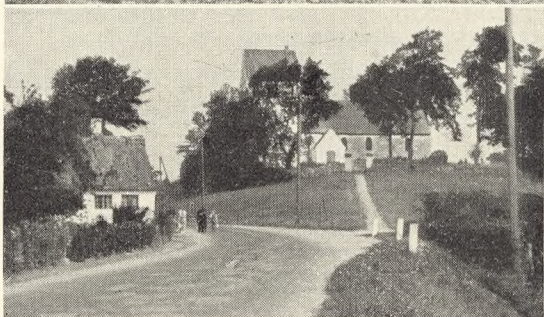
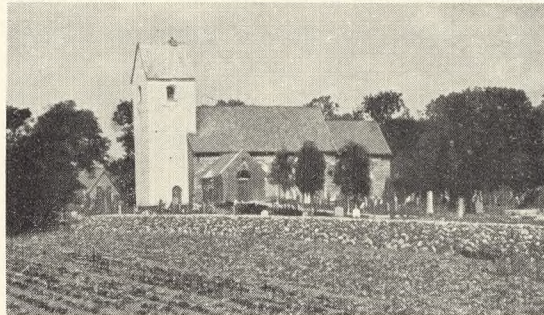
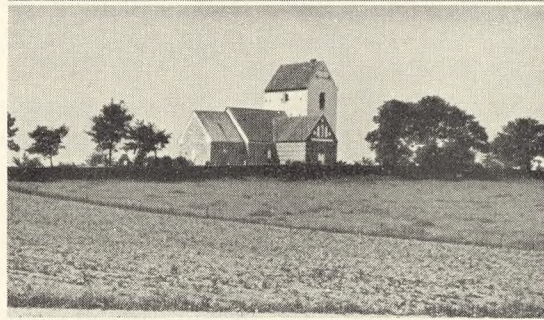
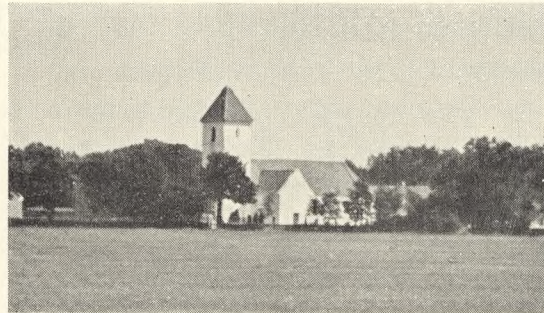
2. *Bybilledfredning.* Hvor Kirken ligger smukt som et Led i Landsbybilledet, har vi søgt at læse en Fredningsdeklaration paa de umiddelbart op til Kirken liggende aabne Pladser — f. Eks. »Torv« eller anden kommunal Jord eller Fællesjord — saa Udsigten op imod Kirken ikke kunde blive skæmmet af en Transformator, et Sprøjtehus eller lign. Skal Kirken virke smukt i Bybilledet, maa der være »Luft« omkring den. Ved 11 andre af mine Kirker har vi gennemført Fredninger af denne Art.

3. *Bræmmefredning.* Hvor Ejeren nødvendig vilde gaa med til en større Fredning, eller hvor det slet ikke var nødvendigt, kunde vi nøjes med at frede et Jordstykke — en Bræmme — paa c. 20—30 m langs Kirkegaardens Hegn. Derved var der baade vundet det, at Kirkens frie Beliggenhed i nogen Grad var sikret, men ikke mindst havde vi opnaaet, at man nu ikke kunde lægge skæmmende Skure, Hønsesgaarde eller lign. ind til Hegnet.

Jeg haaber meget, at det maa lykkes at faa gennemført en lignende Fredningsaktion ud over det ganske Land. Men nu vil det nok vise sig, at ikke alle Lodsejere vil være til Sinds at gaa med paa en ønsket Fredning af deres Jord. Derfor maa vi have Fredningslovene revideret.

Men samtidig maa vi arbejde videre ad den frivillige Frednings Vej. De frivillige Fredninger er langt at foretrække, hvor de kan gennemføres. Det passer nu bedst i et demokratisk Land. Og det vil gavne Kirken bedst, at de nødvendige Fredninger kan gennemføres saa gnidningsløst som muligt og uden Tvang.

Angående provstens videre arbejde med fredningerne se kirkeministeriets cirkulære på tillægss. 44—45. Red. anm.

Fra Norhald-Gerlev-Onsild herreders provsti.

Fig. 201. Sodrings.
Fig. 202. Råby.
Fig. 203. Sønder-Onsild
Fig. 204. Skellerup.
Fig. 205. Toede.